

Erilainen oppija liikunnassa

Opetusryhmät ovat nykypäivänä yhä heterogeenisempia. Jokainen opettaja hyötyy käytännön työssään tiedoista ja taidoista, joiden avulla voi eriyttää tai yksilöllistää opetustaan. Liikunta on myös oppiaine, johon hyvin usein integroidaan sellaisia oppilaita, jotka opiskelevat pääosin erityisryhmässä.

Erityisopetuksen uutta strategiaa ollaan viemässä käytäntöön, tätä koskevat perusopetuslain sekä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden muutokset tulevat voimaan syksyllä 2010. Ensi lukuvuoden aikana on siis työstettävä paikallisia opetussuunnitelmia vastaamaan muutoksia. Tulevaisuudessa jokaisella oppilaalla on entistä selkeämpi oikeus opiskeluun lähikoulussa yhdessä oman ikäryhmänsä kanssa. Soveltavan liikunnanopetuksen, eriyttämisen ja yksilöllistämisen käytänteiden tuntemus on jokaisen opettajan tärkeä perustaito. Näiden taitojen avulla opettaja voi auttaa jokaista oppilasta löytämään liikunnan ilon.

Soveltavaa liikuntaa vai yksilöllinen oppimäärä?

Perusopetuslain 3 §:n mukaan opetus järjestetään oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Tämä säännös on pohjana kaikelle, myös koulu liikunnan opetuksen sekä opetukseen liittyvien järjestelyiden ja tukitoimenpiteiden suunnittelulle ja toteuttamiselle.

Laadukkaaseen liikunnanopetukseen osallistuminen on jokaisen oppilaan oikeus. Soveltava liikunnanopetus on opetuksen eriyttämistä niiden oppilaiden osalta, joilla on liikunnallisia erityistarpeita. Tällöin opetusta voidaan toteuttaa niin, että oppilasta ei tarvitse siirtää erityisopetukseen eikä liikunnan opiskelun oppimäärää tarvitse yksilöllistää. Soveltava liikunnanopetus on pitkälti riippuvainen kouluyhteisössä työskentelevien henkilöiden asenteista, valmiuksista sekä keskinäisestä yhteistyöstä.

Opiskelun suunnittelun välineenä voidaan käyttää oppimissuunnitelmaa. Sen laadinnassa ovat mukana opettaja, huoltajat ja oppilas itse. Lisäksi voidaan tehdä yhteistyötä eri asiantuntijoiden kanssa. Oppimissuunnitelmaan voidaan kirjata oppilaan omat tavoitteet, menetelmät, aikataulut ja muut opiskelussa huomioon otettavat asiat. Oppimissuunnitelma auttaa eri osapuolia jäsentämään keskeiset opiskeltavat asiat, se myös sitouttaa oppilaan tavoitteisiinsa. Se on hyvä apu myös lahjakkaan oppilaan opetuksen eriyttämisessä haas-

teellisemmaksi.

Perusopetuslain 18 §, erityiset opetusjärjestelyt, mahdollistaa oppilaan opiskelun osittain toisin kuin perusopetuslaissa säädetään ja määrätään, jos se on oppilaalle joiltakin osin kohtuutonta tai perusteltua oppilaan terveydentilaan liittyvistä syistä. Oppilas voi kompensoida jonkin osa-alueen opiskelun jollakin toisella. Jos oppilas vaikkapa heikon hahmottamisen vuoksi ei voi osallistua joukkuepeleihin tai tasapainovaikeudet estävät luistelun, voi hän korvata niihin osallistumisen esimerkiksi fysioterapialla tai muilla oppilaalle soveltuvilla liikuntamuodoilla, kuten sauvakävelyllä tai uinnilla. Pyörätuolissa oleva oppilas voi korvata juoksemisen pyörätuolikelauksella.

Liikunnan oppimäärä yksilöllistetään vain, jos oppilas ei kykene opiskelemaan mitään osa-aluetta oman vuosiluokkansa sisältöjen ja tavoitteiden mukaisesti soveltaenkaan. Yksilöllistäminen tehdään kuitenkin aina mieluummin kuin liikunnan oppimäärän opiskelusta vapauttaminen. Liikuntaa yksilöllisen oppimäärän mukaan opiskelevan oppilaan opiskelun tavoitteet ja keskeiset sisällöt kirjataan henkilökohtaiseen opetuksen järjestämistä koskevaan suunnitelmaan (HOJKS).

Jos oppilas vapautetaan liikunnanopetuksesta ilman riittävää lääketieteellistä perustetta, se loukkaa oppilaan oikeutta opetukseen ja on tasa-arvokysymys. Vapauttaminen voi olla tilapäinen tai pitempiaikainen. Tilapäinen vapauttaminen tulee kysymykseen

yleensä akuutissa sairaudessa. Pitempiaikaista vapauttamista tulee liikunnan opetuksessa pohtia esimerkiksi silloin, jos oppilaalla on vakava pitkäaikais sairaus, esimerkiksi syöpä, jolloin jo pelkät hoidot rasittavat oppilaan fyysistä toimintakykyä.

Sen sijaan esimerkiksi ylipainoisien oppilaan edun mukaista ei ole lähteä välittömästi pohtimaan liikunnasta vapauttamista – etenkin kun kyse on oppiaineesta, jolla varmuudella on paljon tarjottavaa lapselle ja nuorelle yleisen terveyden, fyysisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin edistäjänä sekä tarvittaessa kuntoutuksen toiminnallisena tukena. Lähtökohdaksi tulee olla ajatus siitä, että koululiikuntaa tarjotaan kaikille oppilaille ja erityistä tukea tarvitsevat oppilaat osallistuvat ryhmän toimintaan.

Erityistä tukea tarvitseva oppilas liikuntatunnilla

Oppilaantuntemus on opetuksen tärkeä lähtökohta soveltavaa liikuntaa tai yksilöllistä oppimäärää suunniteltaessa. Lähtökohdaksi opetuksessa ovat aina oppilaan vahvuudet. Niitä tukemalla voidaan luoda onnistumisen elämyksiä, jotka motivoivat oppilasta parhaassa tapauksessa omatoimiseenkin harrastamiseen. Tuen tarpeiden tunteminen taas auttaa harjoittamaan asioita, jotka parhaassa tapauksessa tukevat muutakin oppimista ja kuntoutumista. Oppilaantuntemus auttaa välttämään asioita, jotka voivat olla esimerkiksi op-

pilaan terveyden kannalta haitallisia.

Opettajan on tiedettävä oppilaan sairaudet, niiden laatu ja oireet. Esimerkiksi epilepsiaa sairastavan oppilaan opetus voidaan suunnitella niin, että kohtauksia provosoivia tekijöitä vältetään tai reumaa potevan oppilaan nivelten liikkuvuutta harjoitetaan. Fysio- tai toimintaterapeutin kanssa tehdään kiinteää yhteistyötä. Heiltä saatua tietoa voidaan hyödyntää oppituntien suunnittelussa.

Monet asiat, jotka auttavat erityistä tukea tarvitsevaa oppilasta, ovat hyödyllisiä kaikille oppilaille. Oppituntien selkeys, johdonmukaisuus ja suunnitelmallisuus ovat tärkeitä mm. Asperger-oppilaan opetuksessa. Ohjeiden esittäminen yksinkertaisesti ja lyhyesti auttaa muitakin, samoin suoritusten näyttäminen mieluummin kuin sanallinen ohjeistus. Jotkut oppilaat tarvitsevat ohjausta kädestä pitäen, tällöin voi tunneilla olla mukana avustaja. Opettajan ja avustajan yhteistyön suunnitelmallisuus ja sujuvuus on tärkeä lähtökohhta opetuksen onnistumiselle.

Liikuntatilojen esteettömyys tarkoittaa paitsi niiden saavutettavuutta esimerkiksi pyörätuolilla liikkuville myös tilojen puhtautta ja pölyttömyyttä, mikä on tärkeää allergiaa tai astmaa sairastaville oppilaille. Motorisesti kömpelöt tai liikuntaesteiset tarvitsevat monesti omia apuvälineitään, joiden oikeaan käyttöön myös koulun henkilöstön on hyvä perehtyä. Jotkut apuvälineet, kuten pehmustetut matot, ovat välttämättömiä turvallisuuden lisäämiseksi ja tapaturmien ehkäisemiseksi.

Oppilaiden psyykkiset häiriöt, esimerkiksi masennus, ovat lisääntyneet viime vuosina. Liikuntatuntien tulisikin olla

ilmapiiriltään rohkaisevia ja tarjota oppilaille onnistumisen elämyksiä. Toistuvia kilpailutilanteita tulisi lähtökohtaisesti välttää. Tutkimuksien mukaan liikunta ehkäisee ja vähentää masennusta, joten olisi hyvä etsiä keinoja tällaisen oppilaan omaehtoisen liikkumisen lisäämiseksi. Muutkin mielenterveyden ongelmat ja sosiaalinen sopeutumattomuus, kuten erilaiset käytöshäiriöt ja uhmakuus ovat lisääntyneet. Turvallinen oppimisympäristö on jokaisen oppilaan perusoikeus. Oppilaantuntemus on tässäkin perusasia, koska monet ongelmat voidaan ehkäistä minimoimalla häiriötekijät ja pitämällä kiinni sovituista säännöistä.

Tavoitteiden saavuttaminen ja opettajan onnistuminen työssään edellyttää opettavan aineksen hallintaa, liikunnanopetuksen tavoitteiden tietämistä sekä sitä, että opettaja taitaa monipuoliset opetusmenetelmät. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan peruskoulun liikunnanopetuksessa ja arvioinnissa tulee ottaa huomioon oppilaan erityistarpeet ja terveydentila. Tämä tarkoittaa, että oppilaan oikeusturvan kannalta myös arvioinnin kannustavuutta ja ohjaavuutta tulee tarkastella vähintään niin, että opettajan opetus- ja arviointityöskentely eivät ainakaan edistäisi terveydellisellä erityishaasteella kuormitetun lapsen tai nuoren syrjäytymistä liikunnasta.

Maahanmuuttajat ja koululiikunta

Perusopetuksessa opiskelee tällä hetkellä noin 17 000 vieraskielistä oppilasta. Liikuntaan osallistuvista maahanmuuttajaoppilasta osa voi olla juuri maahan muuttaneita ja

täysin suomen kieltä taitamattomia. Osa taas voi olla jo niin sanottuja toisen polven muuttajia, jotka ovat syntyneet ja asuneet koko elämänsä Suomessa. Nämä lähtökohtien erot on hyvä opetuksessa tunnistaa. Lisäksi maahanmuuttajaoppilaiden heterogeenisyyttä aiheuttavat erilaiset äidinkielet, uskonnot ja kulttuurit, erilaiset koulunkäyntihistoriat sekä kodin mahdollisuus tukea oppilaan koulunkäyntiä.

Liikunnanopetus tukee parhaimmillaan liikunnallisten tavoitteiden lisäksi myös maahanmuuttajaoppilaan kielitaidon kehittymistä ja uuden kulttuurin omaksumista, Maahanmuuttajaoppilaan monikulttuurista identiteettiä voidaan liikunnassa tukea esimerkiksi hyödyntämällä eri kulttuurien liikuntamuotoja ja pelejä.

Liikunnan parissa kielitaidonkin oppilas voi osallistua ryhmän toimintaan ja kokea onnistumista ja yhteisöllisyyttä. Liikunta on aine, jonka opetukseen voidaan maahanmuuttajaoppilas integroida jo valmistavan opetuksen aikana. Tällöin syntyy sekä aitoja kielenkäyttötilanteita että kaverisuhteita suomenkielisiin koulukavereihin.

Liikuntatunneilla tuetaan myös kielen oppimista, koska kaikki kommunikaatio suomen kielellä edesauttaa kielen oppimista. Lisäksi suomen kielen kehittymistä voi liikunnassa erityisesti tukea esimerkiksi erilaisten kielipelien, leikkien ja roolipelien avulla. Sanavarasto kehittyy liikunnassa luontaisesti suullisen kommunikaation välityksellä. Erityisen kehittäviä ovat tilanteet, joissa perustellaan mielipiteitä, ratkaistaan ongelmia tai kuvailaan jotakin. On tärkeää, että liikunnan opetuksessa maahanmuuttaja voi vapaasti ja

häpeilemättä kysyä apua sekä opettajalta että muilta oppilailta niissä ongelmissa, joita hänelle tulee eteen erilaisissa oppimistilanteissa.

Maahanmuuttajaoppilaiden liikunnan opetuksessa joudutaan välillä käymään myös rajanvetoa suvaitsevaisuuden ja suomalaisten käytänteiden välillä. Maahanmuuttajia koskevat periaatteessa kaikki samat säännöt kuin suomalaisiakin lapsia. On kuitenkin huolehdittava yhdenvertaisuuslain edellyttämällä tavalla, että kukaan ei joudu muita huonompaan asemaan esimerkiksi etnisen alkuperänsä, sukupuolensa, ikänsä, uskontonsa, vammansa, seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi. Jos liikunnassa on sellaisia sisältöjä, jotka eivät sovellu oppilaalle hänen uskontonsa vuoksi, voidaan opetuksessa toimia joustavasti siten, että tällaiset opetussisällöt korvataan sellaisilla sisällöillä, jotka eivät ole ristiriidassa uskonnon kanssa. Ryhmässä aikuinen on vastuussa myös siitä, että kukaan vertaisryhmässä ei kiusaa tai syrji ketään.

Lopuksi

Kaikista kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön liittyvistä asioista on hyvä keskustella avoimesti ja koulun käytänteistä on tarpeen tiedottaa huoltajille aktiivisesti. Keskusteleva ja rauhallinen asenne auttaa luottamuksen ja lapsen edun mukaisen vuorovaikutuksen syntymisessä.

*opetusneuvos Matti Pietilä,
opetusneuvos Pirjo Koivula
opetusneuvos Leena Nissilä
Opetusballitus*